

Nogle Oplysninger om Nicolaus Hegelahr.

Af August F. Schmidt.

Nicolaus Hegelahr (1746—1822) har indlagt sig Fortjeneste i Litteraturen ved at have leveret vort første Digt om Heden: »Forlystelser i Heederne« (1788). Digtet er forfattet, imedens Hegelahr var Præst i Skarrild-Arnborg i Hammerum Herred. Det har ikke alene sin Interesse som vor allerførste »Hede-Lyrik«, også i kulturhistorisk Henseende er »Forlystelser i Heederne« stadig læseværdigt. Da Digtet udkom, fik det en særdeles velvillig Modtagelse; det blev saaledes anmeldt af W. H. F. Abrahamsen i »Lærde Efterretninger« (Forår 1790, Nr. 26). Trods den heldige Start fortsatte Hegelahr ikke med Digtetekunsten. »Forlystelserne« blev hans eneste Bog. Den er nyudgivet i 1926 af Jeppe Aakjær, der indleder Udgaven med et Forord¹⁾, hvori findes de nødvendige Oplysninger af biografisk og litterær Art. Da Pastor Hegelahr altså på sit Område er en Førstemand i vor Litteraturhistorie, vil man ikke undres over, at også nærværende fremkommer.²⁾

Nicolaus Hegelahr var Præstesøn, født i Hassing i Thy 1746.³⁾ Han blev Student fra Roskilde Skole 1768. I 1769—71 underviste han Arveprins Frederik i Matematik. Det fortælles, at Prinsen en Dag skød ham ned ad en Trappe, af hvad Grund vides ikke, og da fik Hegelahr den Benskade, han aldrig forvandt. Ikke desto mindre tilegnede han Arveprinsen i en ordrig Fortale sit Digt om Hederne, »til underdanigst Erindring om den haabefulde Fremvekt i de mathemathiske Videnskaber, som Deres Kongelige Højhed udviiste i Aarene 1769, 1770 og 1771, hvortil jeg brugtes som et ringe Middel.«

I 1772 den 29. August blev Hegelahr cand. theol., og den 22. April 1773 kaldedes han til Præst i Skarrild og Arnborg; hans Ordination fandt Sted 18. Juli 1773. — Den 4. Oktober 1815 forflyttedes han til Sunds (Hammerum Herred), og den 28. Maj 1819 til Gellerup. 1821 den 24. Januar blev han tillige udnævnt til Præst for Sunds. Han døde den 23. Februar 1822.

¹⁾ Forordet er genoptrykt i Jeppe Aakjærs: Fra Sallingland til Øresund (1932), 51—55.

²⁾ Hegelahr er mærkelig nok ikke omtalt af Oluf Friis i hans Bog: Jylland i dansk Litteratur indtil Blicher (1929).

³⁾ Kirkebogen begynder først 1757.

I Gellerup omtales Nicolaus Hegelahr som »gammel og fattig, men velmenende og from«. ¹⁾

Den 25. Oktober 1775 blev han gift med Maren Andersdatter Schoubye fra Sønder Felding. Med hende fik han 2 Sønner og 5 Døtre. Hun blev hans Huses onde Ånd. Han levede et hundsk Liv med hende, siger Jeppe Aakjær, og der er overleveret et Par Træk, der af Folk i Egnen blev knyttet til Madam Hegelahr, som ikke modsiger Aakjærs Ord. Engang skulde hun således i Skarrild Kirke bære et af Bøndernes Børn til Dåben, og idet hun nu kom gående op ad Kirkegulvet, nynnede hun på den Vise: »Bispens Datter i Norge — Under Egegren —« så højt, at Menigheden hørte det. Visen er yderst flov, og det viser da, hvor ryggesløs en Holdning over for det hellige en Præstekone i den Tid kunde indtage. Når Madam Hegelahr sang nævnte Vise og Folk genkendte den, kan det tyde på, at Visen har været kendt helt vel i Egnen. I 1877, da Evald Tang Kristensen (i Viborg Stifts-Tidende ^{21/4}) skrev om nogle gamle Fortællere i Herningegnen, nævnte han Trækket om Maren Hegelahrs Visennynnen og føjede til, at han hos en gammel Pige i Sunds i sin Tid optegnede et Vers af en slem Vise, der dog havde et ægte gammelt Grundlag — det var den om Bispens Datter i Norge under Egegren —. »Denne Vise er nu tabt. . . . Stor Skade er det vel nu ikke«.

Selvom den Form af Visen, Madam Hegelahr kunde, ikke er overleveret, kender vi dog meget vel til Visen i Almindelighed, idet Evald Tang Kristensen har optegnet den i en Del Varianter under Overskriften: Bispens Datter i Pile, udgivet i hans Bog »Danske Skjæmteviser« (1903), 31—32, 283—85. Noder til denne uhøviske Vise findes i Tang Kristensens nævnte Værk i Melodibilaget, 5 f. Blot af de Tekster, der findes i Skæmteviserbindet, får man et levende Indtryk af, hvor grov en Vise det i Virkeligheden var, Pastor Hegelahrs Kone ifølge veloverleveret Folketradition nynnede på, ilav hun bar et Barn til Dåben. Opskriften *B* hos E. T. Kristensen (S. 283) har Omkvædet: »— Hendes Egegren —«. Det har vel nok været en Vise omtrent som *B*, Præstekonen og Folk i Skarrildeggen har kendt.

Maren Hegelahr døde i Skarrild den 31. August 1811 i sin Alders 68. Aar. Hun blev begravet den 6. September. Sognepræsten Hr. Johan Engelken fra Sønder Felding prædikede over hende og anvendte Teksten fra Jesu Sirachs Visdom 41₃: »O Død! din Dom er god for et nødtørftigt Menneske, og hvis Styrke formindskes«. Over Graven blev af fire Piger, som nedkastede hver en Blomsterkrans, følgende Vers afsunget:

¹⁾ K. F. L. Nielsen: Fra Studekørsel til Motordrift (1922), 172. Jfr. Wibergs Præstehistorie og Erslews Forfatterlexikon (Supp. I, 733).

Mel.: Naar min Tid og Mund, etc.
 Hvor skulle vi Idag for dig oplad,
 Naar al vor Længsel stilles,
 Naar alle døde, Rad i Rad
 Skal for vor Jesu stilles.
 Naar han ved Navn fremkalder dig,
 Og os for vor Gud vedkiender sig,
 Naar aldrig vi adskilles.¹⁾

Selvom Maren Hegelahr døde i 1811, nævner Evald Tang Kristensen dog i 1877²⁾, at hendes Minde endnu levede friskt i Folks Tale i Egnen i 1870'erne. Tang Kristensens Ord må vel stå til Troende, og det var ikke for det Gode, Pastor Hegelahrs Kone blev erindret. I Hjemmet skaltede og valtede hun med Sagerne efter Behag siger E. T. Kr., hun solgte Høet af Engen uden Mandens Vidende og holdt den store Familie med Svigersønner og Børnebørn hos sig, medens Hegelahr, der jo var Krøbling, måtte indrette sig herefter.²⁾ Der er en Fortælling i »E Bindstouw« (1842), som ifølge Evald Tang Kristensens Meddelelse til Jeppe Aakjær handler om Hegelahr og hans huslige Forhold³⁾. Det er Mads Uhrs Beretning i Historien: æ Staahkelsmand om, hvorledes han hjælper den forfulgte Præst, der her tænkes på. Mads Uhr fortæller: »E Præjst war ælles en grumme gue Mand, men Gud bewaahrs faa Kuen, han had! Hun wa saa uen ve ham, som nown Kuen ka wæhr, aa han had ett Hunds Ret ve hin. A haa redded ham tow Gaanng aa hinne Kløer — faa han war en bette faapint Sperris, aa hun wa stuer aa stærk, men A war indda stærker, aa ku majt hin. — Hun had faat isinn aa vil gjø Nød ve ham, A passer ett wal om aa sæjj, aa rennt ætte ham runnen om æ Goer mæ en Knyw i hinne Haaen, aa rovt, te hun sku gjø de hæhr ve ham. De kun A ett lih, aa saa tow A e Knyw fræ hin, aa trudd hin te aa væ skekkele.«⁴⁾

Der er imidlertid en Fejl i Overleveringen. Blicher lader Mads Uhr fortælle, at Oprinnet mellem Hegelahrs fandt Sted, da han tjente i Sunds Præstegård. Dette kan ikke passe, da Madam Hegelahr jo var død allerede fire År før Forflyttelsen til Sunds. Her er det naturligtvis Blicher, der har husket forkert. Fra sin Præstetid i Torning og Lysgård (1819—25) har Blicher uden tvivl kendt ret godt til sin Embedsbroder i Sunds og Gellerup. Rygtet har gået om Hegelahrs triste Hjemliv i Skarrild, Blicher har i Tidens Løb ikke husket på at holde Forandringen i Hegelahrs Hjemliv fra 1811 ude fra, hvad han i Almindelighed havde erfaret om den Sunds Præst, og da han så mange År senere — o. 1842 — gav E Bindstouw den

¹⁾ Skarrild Kirkebog 1788—1815, Fol. 57 b (Landsarkivet, Viborg).

²⁾ Viborg Stifts-Tidende ^{21/4} 1877.

³⁾ Aakjær: St. St. Blichers Livs-Tragedie II, 207 f., jfr. smsts., 95 f.

⁴⁾ Steen Steensen Blichers Samlede Skrifter 26. Bd., udg. af J. Aakjær og Johs. Nørvig (1930), 117, 301.

sidste Afpudsning inden Offentliggørelsen, tænkte han ikke på, at Hegelahr var Enkemand, da han var Præst i Sunds. Derfor er det så ligetil, at Mads Uhr fortæller Begivenheden som knyttet til Præstegården i Sunds, medens Skarrild jo er dens Hjemsted.

I en fremtidig ny Udgave af E Bindstouw må Kommentaren til Mads Uhers Fortælling altså ændres.¹⁾

Der er intet, som tyder på, at Steen Blicher har kendt Nicolaus Hegelahrs Bog om Hedeforlystelserne, så det er neppe litterære Forhold, der er Årsag i Blichers Interesse for sin Forgænger i Hede-
poesien. Derimod har man Grund til at tro, at Mads Uhers Fortælling om Konens Jagt med Kniv i Hånd efter den halte Mand har moret Blicher så meget, at han har erindret den gennem Årene og så til sidst gjort Brug af den som et Indskud i den troværdige og brave Mads Uhers Fortælling om Stakkelsmanden. Måske det også har fornøjet Blicher at give en god Historie til Bedste om en Kollega, der, ligesom han selv, havde nogle Spektakler med Konen. —

Evald Tang Kristensen fortæller, at selvom Pastor Hegelahr måtte finde sig i meget, greb han dog undertiden ind og brugte sin Myndighed. Et Eksempel herpå finder vi måske i det »Brev om rindende Vand«, som Hegelahr skrev i Gellerup Præstegård den 17. Juli 1820 og sendte til sin Nabo Niels Særkær. Brevet, der er det eneste trykte Bidrag fra Hegelahrs Pen udover Forlystelser i Heederne, er helt lærerigt at læse. Det er udgivet af E. Tang Kristensen i »Jyske Folkeminder« IX (1888), S. 368—69. Det var iøvrigt almindelig Tale blandt Folk, at Hegelahr var den sidste Præst der på Egnen, som havde gået i den sorte Skole. Han var meget anset for sin Klogskab, og man mente, han af Kongen kunde få, hvad han søgte. Denne Tanke er vel fremstået ved, at han i sit sidste Leveår var Præst for to vidtstrakte Sogne. I Sunds var Hegelahr den sidste Præst, inden Sognet ved Resolution af ²⁴/₁ 1821 blev Anneks til Gellerup. Da han ikke kunde leve af Sunds Kald alene søgte han og fik det bedre Gellerup Embede. Her var det, han var så heldig i 1821 at blive udnævnt til Præst også for Sunds Sogn, der indtil ¹⁰/₁₁ 1828 var underlagt Gellerup Pastorat.

¹⁾ Jfr. Blichers Samlede Værker, Bind 26, Noterne Side 301 (til Side 117¹⁶).